

Чорна Пеля Петрівна,

к.с.н., доцент кафедри загальнооекономічних

та гуманітарних дисциплін,

Нововолинський факультет,

Тернопільський національний економічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті досліджено роль державного регулювання у сучасних трансформаційних процесах інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування в Україні. Проаналізовано структурні та організаційно-економічні аспекти державного регулювання розвитком сільського господарства та харчової промисловості. Розроблено моделі трансформації інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування.

Ключові слова: трансформація, інноваційний розвиток, сфера виробництва продуктів харчування, моделювання, державне регулювання.

Постановка проблеми. Сучасні світові тенденції інноваційного розвитку сільського господарства та харчової промисловості, а також ключові проблеми забезпечення продовольчої безпеки нашої держави, зумовлюють важливість розробки і реалізації національної концепції інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування. Обґрунтування окремих положень цієї концепції, пов'язаних із факторами та принципами інноваційного розвитку відповідної сфери, на наш погляд, є одним із актуальних завдань вітчизняної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні проблеми забезпечення продовольчої безпеки держави у вітчизняній науці неодноразово розглядалися у працях Ю. Білика, П. Борщевського, В. Гейця, О. Гойчук, Л. Дейнеко, М. Корецького, О. Кочеткова, І. Лукінова, Р. Маркова, Г. Мостового, О. Пабата, П. Саблука, В. Трегубчука, В. Шамрая, В. Юрчишина та ін. У той же час, у працях А. Гончара, В. Гончарова, М. Долишнього, С. Дорогунцова, А. Заїнчовського, П. Купчака, О. Онищенка, Л. Опадського, М. Паламарчука, П. Руснака та ін. українських учених окреслені також напрямки сучасного розвитку харчової промисловості України в контексті забезпечення продовольчої безпеки держави. Загалом, слід відзначити, що достатня вивченість проблем трансформації сфери виробництва продуктів харчування у поєднанні із обґрунтуванням шляхів забезпечення продовольчої безпеки держави у вітчизняній науці не вирішує першочергової, на нашу думку, проблеми – розробки та реалізації інноваційної моделі розвитку та впровадження відповідних управлінських, організаційних та ін. заходів.

Постановка завдання. Виходячи із цього, завданням дослідження є обґрунтування напрямків трансформації сфери виробництва продуктів харчування в Україні в контексті переходу до інноваційної моделі розвитку із використанням засобів державного регулювання.

Викладення основного матеріалу. На думку багатьох фахівців, жодна країна не може нормально розвиватися без економічно розвинутої сфери виробництва продуктів харчування, а особливо її агропромислової складової. Відповідно, лише інтенсифікація розвитку вітчизняного сільського господарства, що може забезпечити найбільший мультиплікативний ефект у порівнянні з іншими галузями економіки, позитивно відіб'ється на всій економіці країни, сприятиме її виходу з системної кризи, а також ліквідації хронічного дефіциту більшості видів сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства [7, с. 14].

Зокрема, за даними Міжнародного інституту продовольчої політики [11], збільшення

виробництва сільськогосподарської продукції тільки на 1% забезпечує загальне економічне зростання на 2,3%.

Підприємства харчової промисловості також в сучасних умовах стикаються з необхідністю впровадження новітніх технологій, рішень та обладнання. Ця тенденція істотно посилилася після вступу України до Світової Організації Торгівлі, адже жорсткі умови виходу на світовий продовольчий ринок передбачають дотримання технічних умов виробництва продукції, стандартизації та контролю за її якістю і потребують прискореного переходу харчової промисловості України до інноваційної моделі розвитку [5]. Використання інноваційних розробок у виробничому обладнанні та програмних продуктах дають в таких умовах можливість виробнику збільшити продуктивність, поліпшити якість виробленої продукції, розширити свої ринки збуту і збільшити конкурентоспроможність продукту; оптимізувати роботу персоналу, мінімізувати вплив людського чинника на якість готового продукту; і як результат, тим самим, підвищити ринкову вартість самого виробництва [1].

Важливим інструментом, що повинен сприяти інноваційному розвитку сфери виробництва продуктів харчування, має бути державне регулювання. У цьому контексті можемо погодитися із М. Мироненком [6] у тому, що між категоріями «державне регулювання» і «державне управління» існують суттєві відмінності, хоча ними у вітчизняних дослідженнях і практиці управління часто нехтують.

Зокрема, державне управління агропромислового виробництва – це прямиий управлінський вплив на організацію агропромислового комплексу, що здійснюється переважно через локальне нормоутворення та інші методи адміністративного впливу. Державне управління повинне обмежуватися рамками державної власності та її об'єктами, стосовно яких держава має право здійснювати як функції управління власністю, так і функції оперативного управління якщо це передбачено установчими документами. Державне регулювання агропромислового виробництва слід розглядати як непрямий управлінський вплив на соціально-економічні процеси як у державному, так і приватному секторах агропромислового виробництва [6].

Важливо зазначити, що державний вплив на харчову промисловість та низку галузей АПК в умовах ринкової економіки доцільно здійснювати у рамках індикативного планування, основними принципами якого є:

– поєднання аналітичних і прогностичних методів для вивчення соціально-економічних процесів, визначення конкретних об'єктів державного впливу;

– широке інформування суб'єктів ринкових відносин про перспективи і прогнози соціально-економічного розвитку для забезпечення їх необхідної орієнтації при виборі власних господарських рішень;

– застосування переважно непрямих регуляторів і нормативів для всіх суб'єктів ринкових відносин;

– реалізація прямого впливу на соціально-економічні процеси переважно через кошти державного бюджету [2].

Водночас, з метою забезпечення функціонування сфери виробництва продуктів харчування, відповідно до вимог підвищення життєвого рівня населення, забезпечення країни продовольством і, загалом, формування збалансованої системи продовольчої безпеки держави, на думку зарубіжних фахівців, необхідно:

– забезпечити збалансоване функціонування агропромислового комплексу і його найважливішої галузі – сільського господарства в режимі розширеного відтворення;

– раціоналізувати структуру зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією,

сировиною і продовольством, що передбачає встановлення максимально допустимого рівня задоволення внутрішніх потреб країни за рахунок імпорту;

- поглиблювати територіально-галузовий розподіл праці в АПК, активно розвивати інтеграційні процеси в агропромисловому виробництві, стимулювати кооперацію;
- створити необхідні законодавчі, організаційно-економічні і адміністративні умови, що виключають криміналізацію в системі виробництва і особливо збуту сільськогосподарській продукції, сировини і продовольства;
- забезпечити дієвість державного регулювання економічних процесів, пов'язаних з виробництвом, збутом і використанням сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства [8, с. 92].

Поєднання ринкового і державного механізмів підтримки та стратегічного розвитку ресурсного потенціалу сільських територій дає можливість створити умови для довгострокового економічного зростання, підвищення рівня життя населення країни, формування продовольчої безпеки та розширення експортних можливостей національних товаровиробників, що особливо важливо за умови членства України в СОТ [3].

Ефективне державне регулювання також сприяє вирішенню проблем продовольчої безпеки, зокрема, через:

- дотримання соціально-економічних інтересів країни;
- створення економічних передумов для вирішення основних соціально-економічних проблем в регіонах за рахунок власних можливостей;
- надання допомоги регіонам з якнайгіршими стартовими умовами;
- регулювання процесів, пов'язаних з безробіттям, регіональними конфліктами, міграцією населення [9, с. 300].

Водночас, дієве державне регулювання сфери виробництва продуктів харчування потребує, на наш погляд, системного підходу, насамперед, до моделювання розвитку системи продовольчого забезпечення держави. Із цієї точки зору, система продовольчої безпеки держави може структурованою на 6 основних підсистем – визначення потреби в продовольстві, формування продовольчих ресурсів, виробництво продуктів харчування, розподіли продовольчих ресурсів, споживання продовольства, управління процесом продовольчого забезпечення.

Завдання, на вирішення яких спрямоване функціонування названих підсистем, представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Структура системи продовольчого забезпечення

Підсистеми	Основні завдання підсистем
1. Визначення потреби в продовольстві	1. Уточнення норм споживання продуктів харчування для всіх категорій населення в різних кліматичних зонах країни і її регіонів.
	2. Вибір основного принципу районування для територіального планування потреби населення в продовольстві.
	3. Виявлення чинників, що впливають на потребу в продовольстві.

	4. Задоволення потреб населення в окремих продуктах харчування
2. Формування продовольчих ресурсів (фондів)	1. Створення продовольчих фондів і державних продовольчих резервів. 2. Забезпечення населення і спецспоживачів продовольством. 3. Скорочення імпорту і збільшення експорту продовольчих товарів. 4. Покращення зберігання продукції
3. Виробництво продуктів харчування	1. Зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції для самозабезпечення країни продовольством. 2. Збільшення обсягів переробки сільськогосподарської продукції, виробництва харчових товарів
4. Розподіли продовольчих ресурсів	1. Забезпечення рівномірного по сезонах і територіях надходження необхідних продуктів харчування, передбачених асортиментом. 2. Формування ринків сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів. 3. Розвиток системи транспортування і зберігання сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів
5. Споживання продовольства	1. Рационалізація харчування населення і підвищення рівня його збалансованості. 2. Вдосконалення асортименту продовольчих товарів 3. Підвищення якості і досягнення безпеки продуктів харчування. 4. Споживання харчових продуктів на рівні не нижчому за мінімальний продовольчий кошик 5. Досягнення раціональних обсягів споживання всіх основних продовольчих товарів. 6. Фізична доступність. 7. Економічна доступність
6. Управління процесом продовольчого забезпечення	1. Забезпечення взаємозв'язаного функціонування підсистем. 2. Скорочення термінів формування і руху товару та продовольчих ресурсів. 3. Організація інформаційного забезпечення. 4. Контроль за відповідністю фактичного стану об'єкту управління нормативному і їх коректування

Складено за [4, 10]

Слід зауважити, що сучасні трансформації у сфері виробництва продуктів харчування здійснюються у двох аспектах (структурному і територіальному) на чотирьох основних рівнях –

макроекономічному, галузевому, регіональному та локальному (рис. 1).

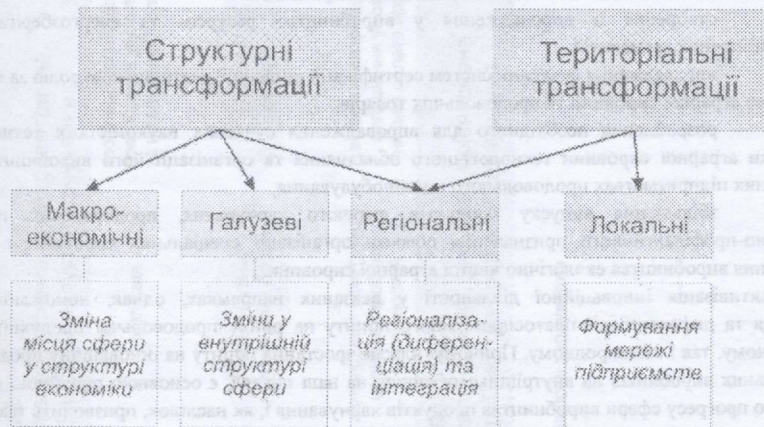


Рис. 1. Напрямки трансформацій у сфері виробництва продуктів харчування

Причому, регіональні трансформації можемо віднести як до структурних, так і до територіальних. Саме на регіональному рівні відбувається складна взаємодія процесів диференціації та інтеграції сфери виробництва продуктів харчування.

Структурні трансформації підприємств сфери у контексті переходу до інноваційної моделі розвитку можна розглядати у 5 основних аспектах:

1. Форма власності суб'єктів господарювання (остаточне завершення процесу приватизації у підгалузях, що не є державною монополією, після чого можна буде констатувати їх недержавний характер).

2. Організаційно-правова форма підприємництва (прискорений розвиток приватної й колективної форм власності; перетворення закритих акціонерних товариств у відкриті з метою залучення зовнішнього фінансування у вигляді портфельних інвестицій).

3. Розмір (збільшення в процесі формування конкурентного середовища питомої ваги малих підприємств з високим організаційно-технічним рівнем виробництва; збільшення їх частки у формуванні ВВП).

4. Фінансовий стан (збільшення питомої ваги підприємств із стійким фінансовим станом в результаті банкрутства, ліквідації або санації збиткових підприємств).

5. Організаційна структура (збільшення питомої ваги підприємств зі складною організаційною структурою, яка забезпечує гнучке реагування на зміни у зовнішньому середовищі).

З урахуванням результатів здійсненого компонентного аналізу сфери виробництва продуктів харчування, її основних тенденцій розвитку та факторів активізації інноваційних процесів, нами також розроблено схему моделювання розвитку сфери виробництва продуктів харчування (рис. 2).

Пропоновані моделі розвитку сфери виробництва продуктів харчування базуються на вітчизняній специфіці інноваційного розвитку, однак можуть бути також застосовані для аналізу особливостей перебігу інноваційних процесів у будь-якій іншій країні світу.

Висновки. Як свідчать результати наших досліджень інноваційного розвитку вітчизняної

сфери виробництва продуктів харчування, пріоритетними напрямками і видами економічної діяльності, в яких необхідно активізувати інноваційні процеси, є:

створення й впровадження у виробництво ресурсо- та енергозберігаючих, екологічнобезпечних технологій;

впровадження сучасних систем сертифікації продукції, методик контролю за якістю і безпекою аграрної сировини та продовольчих товарів;

розроблення необхідного для впровадження сучасних наукомістких технологій переробки аграрної сировини технологічного обладнання та організації його виробництва на вітчизняних підприємствах продовольчого машинобудування;

збільшення випуску продуктів дитячого харчування, продовольчих товарів лікувально-профілактичного призначення шляхом організації спеціальних сировинних зон і розширення виробництва екологічно чистої аграрної сировини.

Активізація інноваційної діяльності у вказаних напрямках, однак, неможлива без зростання та диференціації платоспроможного попиту на ринку продовольчої продукції – як вітчизняному, так і міжнародному. Причому, власне зростання попиту на інноваційну продукцію національних виробників на внутрішньому ринку, на наш погляд, є основною рушійною силою сучасного прогресу сфери виробництва продуктів харчування і, як наслідок, призводить також до підвищення конкурентоздатності національної продовольчої продукції на світовому ринку. Отже, поряд із структурними та організаційно-економічними трансформаціями, вагому роль на сучасному етапі інноваційного розвитку національної сфери виробництва продуктів харчування має відігравати загальне підвищення купівельної спроможності населення, пов'язане як із зростанням його доходів, так і зі зміною пріоритетів споживчої поведінки.

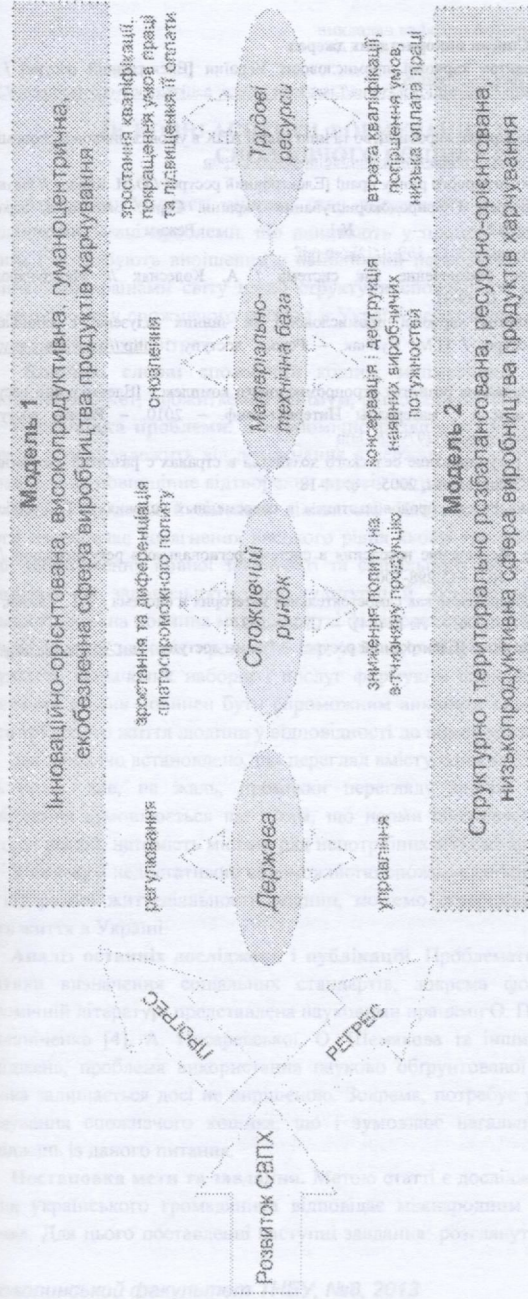


Рис. 2. Моделювання розвитку сфери виробництва продуктів харчування

Список використаних джерел

1. Дейнеко Л.В. Інноваційний розвиток харчової промисловості України [Електронний ресурс] / Л.В. Дейнеко. – Режим доступу : http://zurnal.nauk.uva.gov.ua/issue/istor_muka_mayko/mayko/Attachments/22/19-0002/20block.pdf
2. Державний вплив на сільськогосподарське виробництво та інші галузі АПК в умовах ринкової економіки. – Режим доступу : http://zurnal.nauk.uva.gov.ua/issue/istor_muka_mayko/mayko/Attachments/22/19-0002/20block.pdf
3. Коваль О.М. Перспективи розвитку аграрного ринку праці [Електронний ресурс] / О.М. Коваль // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2012. – №1. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/urn/urn:nauk-ua:epub/2012_169_1/12kov.pdf
4. Колесняк А. Продовольственное обеспечение как система / А. Колесняк // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2005. – №2. – С. 39-41.
5. Купчак П.М. Інноваційний розвиток харчової промисловості як чинник галузевої і національної конкурентоспроможності [Ел. донний ресурс] / П.М. Купчак. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/cui/2009_2/09kpmink.pdf
6. Мироненко М.Ю. Державне регулювання розвитку агропромислового комплексу [Електронний ресурс] / М.Ю. Мироненко // Новості научної мислі : матеріали Інтернет-конф. – 2010. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/urn/urn:nauk-ua:epub/2010_10/10miron.pdf
7. Назаренко В.И. Государственное регулирование сельского хозяйства в странах с развитой экономикой / В.И. Назаренко, А.Г. Пашов. – М. : ВНИИТЭИагропром, 2005. – с. 14-18.
8. Соболев Т.С. Факторы обеспечения России продовольствием в современных условиях / Т.С. Соболев // Труды СГА. – 2011. – №8. – С. 79-95.
9. Таишева Г.Р. Продовольственное обеспечение населения в системе регионального регулирования / Г.Р. Таишева // Экономика и управление. – 2010. – №1. – С. 298-300.
10. Узяев Т.Т. Продовольственное обеспечение как самостоятельная категория и система / Т.Т. Узяев, А.А. Кешева // Российское предпринимательство. – 2006. – № 12 (84). – С. 106-109.
11. International Food Policy Research Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifpri.org/>